

Történelem és magánélet egy erdélyi leveleskönyvben

Édes Imrém! Lelkem, Márikóm! Gróf Mikó Imre és felesége, Rhédey Mária grófnő leveleskönyve 1848–1849-ből

Sajtó alá rendezte Liphay Endre és Somogyi Gréta, Budapest, Sepsiszentgyörgy, Kolozsvár, Országos Széchényi Könyvtár, Kovászna Megyei Művelődési Központ, Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2021, 344 oldal

A leveleskönyv háttére családi és közösségi tragédia. Az utókor ismeri a történet végét. A házaspár levelei szerelemről, feltétlen bizalomról, bensőséges lelki kapcsolatról, a gondviselésbe vetett hitről tanúskodnak, de a sűrűn váltott levelek azt is mutatják, hogy a férj éppen a sorsfordító hónapokban van távol a családjától. 1848–49 Erdélyben járunk.

Az elegáns, szép kivitelezésű kötet több mint másfélszáz levelet tartalmaz alapos bevezető tanulmány kíséretében, amely a levélírók életrajzának felvázolása mellett ismerteti azt az utat is, amelynek során az Erdély történetében kiemelkedő szerepet játszó família hagyatéka, így a családtagok portrégalériája Kolozsvárról egy házasságkötéssel a Nógrád megyei Ludányba, majd onnan a következő nemzedék fiának házasodásával a Veszprém megyei Szépalmásra került. Az 1950-es években aztán az államosítással a gazdag, mintegy hatszáz darabból álló műtárgygyűjtést, a festményeket, a bútorokat, a használati és dísz tárgyakat beszállították a veszprémi Laczkó Dezső Múzeumba, amelynek raktára ma is helyet ad nekik. Az iratok egy részét már 1947-ben a Veszprém Megyei Levéltárba vitték, az a félbőr kötéses könyvecske azonban, amelybe a szóban forgó leveleket bekötötték, és amelyet a leszármazottak ereklényként őriztek, elkerülte az államosítást. Hosszú lappangás után végül a 2000-es évek elején jutott az Országos Széchényi Könyvtár birtokába. De kiknek a leveleiről van szó?

A férj, hidvégi Mikó Imre gróf (1805–1876), a nagyenyedi Bethlen Kollégium egykori diákja, jogvégzett, művelt arisztokrata. Az állami és a társadalmi intézményrendszerben vállalt megbízatásai bizonyítják, hogy már fiatalon köztisztviselőnek örvend. 1847 októberétől főkincstárnok. 1848 januárjában költözik Nagyszebenbe, az Erdélyi Kincstár székhelyére.

A feleség, Rhédey Mária (1811–1849) nagy múltú erdélyi arisztokrata család sarja. Nagypapa a Marosvásár-

helyen könyvtárat alapító erdélyi kancellár, gróf Teleki Sámuel. Édesanyja, Teleki Mária az olvasás szeretetét ott-honról hozta magával, de lefordította például Hugh Blair anglikán hittudós több prédikációját is. Édesapja a magas tisztségei mellett a Kolozsvári Református Kollégium főgondnokaként is tevékeny Rhédey Ádám gróf.

A házaspár levelezése 1848 januárjában, Mikó Imre Nagyszebenbe költözésével veszi kezdetét. A feleség a kolozsvári mindennapokról, a gyermekekről, de a város fellorrosodó hangulatáról is beszámol, a férj pedig hivatali munkájáról, a száz városban kialakult kapcsolatrendszeréről és az ottani kisebbségben élő magyarság életéről ír. Családjá készül, hogy kövesse Szebenbe, azonban a magánéleti terveket a felgyorsult történelmi idő elsodorja.

Az erdélyi politikai elit számára a talán legfontosabb kérdés ezekben a hetekben Magyarország és Erdély uniójának ügye. Mikó Imrét azonban májusban a császár erdélyi udvari kancellárrá nevezi ki. Bécsbe utazik, hogy elhárítsa a magas tisztséget, átlátja ugyanis, hogy kancellári kinevezésének célja éppen az unió megakadályozásához vezető egyik lépés. Már indulna haza, amikor erdélyi politikusok azt kérik tőle, maradjon, és tekintélyével, személyes jelenlétével támogassa az unió szentesítésének ügyét. Szépen fogalmaz a férjét bár hazaváró, de vállalásaiban mindenben támogató Rhédey Mária 1848. május 28-án írt levelében: „Áldjon is meg Tégedet a nagykegyelmű Isten! Segéljen meg ő maga tiszta lelkű igyekezetekben, s adjon jó sikert egyenes jószívű fáradozásaid- s önmegtagadásaidnak! S akkor osztán majd, Imrém, mikor már öregek leszünk, s elvonulva a világ lármájától csendes békeességben élünk, akkor is örömmel fogunk mostani másokért való magunk megtagadására emlékezni, s azon, ha mindjárt kevés jóra is, lelki gyönyörűséggel gondolni, melyek abból következtek.” Amikor Rhédey Mária ezeket a sorokat papírra veti, és amikor Mikó Imre az unió ügyé-

ben közvetít, az elődeik példáját tartják szem előtt: társadalmi és vagyoni helyzetből adódóan morális kötelesség felelősséget vállalni a szűkebb vagy tágabb közösség érdekeiért, anyagi és szellemi gyarapodásáért – a változó idők kívánalmai szerint a közjóért tenni kell.

A levelekben nyomon követhető, ahogy a férj és feleség reagál a forradalmi változásokra, de szembesülhetünk az örömteli eseményeket kísérő aggodalmaikkal is. Ez utóbbiak Pest-Budán kevésbé voltak érzékelhetőek, de Erdélyben az etnikai viszonyok, a románság és a szászság követelései indokolták őket. Októberben pedig megkezdődött a véres polgárháború, a császári katonaság pedig tétlenül szemlélte a védtelen lakosság kegyetlen lemészárlását. Dél-Erdélyben, főleg Alsó-Fehér vármegyében ekkor csapott meg visszafordíthatatlanul a magyarság lélekszáma.

Rhédey Máriának nem adatott meg, hogy idős korában férjével együtt emlékezzék vissza a másokért vállalt „maguk megtagadására” és az abból fakadó eredményekre. Életének legnehezebb éve a bemutatott levelezés időszaka volt. Harmadik gyermeke, az 1847 őszen született, súlyosan beteg Ferenc az elvégzett műtétet követően 1848. március 24-én elhunyt. A családdal együtt élő apja, Rhédey Ádám 1849 januárjában halt meg. Mikó Imre ekkor Bécsben volt. Állapotos feleségét, két gyermekét és nyolcvanéves apósát hátrahagyva 1848 decemberében azért utazott el Olmützbe, hogy memorandum formájában az uralkodó elé terjessze a bécsi kormányzat Erdély-politikájával kapcsolatos kifogásokat, és támogatását kérje a fellángoló polgárháború lecsillapítása, a román felkelők megfékezése érdekében. Rhédey Mária imádkozott férjéért, aki erre a hosszú és veszélyes útra azért szánta el magát, hogy „annyi szerencsétlen embertársainak, kik a vad gyilkosok által éltek minden örömétől megfosztottak, és a legnagyobb szerencsétlenségbe s ínségbe taszítottak, ha lehetséges, bár valamely enyhülést szerezhessen, másokat pedig hasonlóktól megmenthessen”. Mikó Imre igyekezete eredménytelen maradt, ráadásul vissza sem térhetett hazájába. (Számoltartották, hogy ő volt az 1848. október 16–17-ei agyagfalvi székely nemzeti gyűlés elnöke.) Olmützben visszafogták, majd Bécsben házi őrizetbe helyezték, ahonnan 1849 októberében szabadult.

Ahogy az amúgy sem gondtalan, betegségekkel nehezített hónapok múltak, és a szülés időpontja közeledett, Rhédey Mária „hagyatkozó búcsúlevelet” írt férjének. Felkészült a legrosszabbra is, hiszen a gyermekági láznak a családból több nő esett áldozatául, így például férje édesanyja, Mikes Borbála is. A kötet megrendítő olvasmánya ez az 1849. február 15-én papírra vetett véghagyatkozás. „Mikor ezen rendeimet olvasod, már akkor én oda-fenn fogok reád áldást esedezni, s tehát most úgyszólván a sír széléről szólok hozzád, s kérlek mindenre, mi szent,

s éltünk minden eltűnt boldog pillanatjira, mérsékelj bánatod! S igyekezz életedet, egészségedet Gyermekeid számára megtartani, mert csak úgy teszel Máriskód szíve óhajta szerént” – írja, majd a gyermekek nevelése ügyében fogalmazza meg gondolatait, kérve férjét, hogy a megszületendő kis „szikra lelket”, ha megmarad, szeresse helyette is. Férjét az osztrák udvarhoz tett útja miatt igyekszik megnyugtanni: „Szemrehányást magadnak ne-hogy csinálj elmeneteledért, mert nékem ugyan mélyen fáj, hogy még egyszer nem láthatlak, de mégis oly tiszta, oly szép, oly nemes volt elmeneteled célja, hogyha még egyszer abba a környüállásba képzelem magamat, megint azt mondanám: »menj, Imrém, menj«, az Isten így akarta, tehát így jobb.”

Rhédey Mária 1849. március 17-én adott életet kislányának. Néhány nap múlva, március 24-én, pontosan kislafia halálának évfordulóján gyermekági lázban elhunyt.

Mikó Imre a szabadságharc leverése után térhetett haza kényszerlakhelyéről. Gyász és szétzilált, egzisztenciális fenyegetésben élő, megfélemlített magyar társadalom fogadta. Az első két év reményvesztett, befelé forduló időszaka után munkához látott. Tudását, képességeit és vagyonát éppen a neoabszolutizmus fojtó légkörében, a szűkre szabott lehetőségeket kihasználva állította nemzeti közössége szolgálatába, és hamarosan az erdélyi magyarság vezető személyisége lett, keze nyomát rajta hagyta Erdély oktatási, kulturális és tudományos intézményrendszerén. Példaként említhető, hogy ma is működik az 1849-ben feldúlt, majd betiltott, de újraindítását általa elért nagyenyedi Bethlen Kollégium, a támogatásával alapított neves középiskola, a sepsiszentgyörgyi Székely Mikó Kollégium vagy a tudományos élet irányítására megszervezett Erdélyi Múzeum-Egyesület. A kiegyezés után az ország területi integritásának helyreállításával közmunka- és közlekedésügyi miniszteri posztot vállalt. Részt vett a Kolozsvári Tudományegyetem alapításában, 1867-től haláláig ő volt a Magyar Történelmi Társulat elnöke. Ahogy biográfusa, Egyed Ákos összegezte, Mikó látta, hogy „hatalmas verseny folyik a birodalom népei között, s Erdélyben a megfogyatkozott magyarságot abban kell segíteni, hogy ne legyen vesztese a versenynek”. Már az 1850-es években többen Erdély Széchenyijét tisztelték személyében. E kitüntető elnevezés Tompa Mihály 1860-ban, Széchenyi István halálakor írt verse nyomán terjedt el a magyar közéletben. Mikó Imre huszonnyolc évnyi özvegységet követően, 1876. szeptember 16-án indult szeretett Máriskója után.

Végül ki kell emelni a forrásértékű leveleskönyv bevezető tanulmányát író és a jegyzetanyagot összeállító Liptay Endre és Somogyi Gréta, valamint a könyv borítóját tervező Vincze Judit kiváló munkáját.